

ŽMOGAUS ORUMAS: KONSTITUCINĖS REFLEKSIJOS

Algirdas Taminskas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 523 66170
El. paštas: a.taminskas@lrkt.lt

Gediminas Mesonis

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 527 14546
El. paštas: g.mesonis@lrkt.lt

Pateikta 2014 m. lapkričio 2 d., parengta spausdinti 2014 m. lapkričio 18 d.

doi:10.13165/JUR-14-21-4-02

Tai, kas turi kainą, gali būti pakeista kuo nors kitu, kas jam ekvivalentiška, o tai, kas aukščiau už bet kokią kainą ir nieko ekvivalentiško jam nėra, turi orumą.

Immanuelis Kantas

Įvadas

Turbūt niekas nedrįstų abejoti, kad šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje terminas „žmogaus orumas“ yra ne šiaip lingvistinė frazeologija, tai chrestomatinė,

ontologinė sociumo raidos kryptis ir metodologija. Apie žmogaus orumą kalba ir jį mini valstybių prezidentai ir studentai, mokslininkai ir žurnalistai, moksleiviai ir nuteistieji laisvės atėmimo bausme. Kitaip tariant, akivaizdu tai, kad visi vieningai sutaria, jog žmogaus orumą reikia gerbti. Tai yra pozityvu, nors šiame sutarime matosi akivaizdus egoistinis motyvacijos kontekstas. Kas gi išdrįs paneigti žmogaus orumą, kaip vertybinę kategoriją? Juk tokiu atveju tektų paneiginti *save*, kaip žmogiškojo orumo turėtoją, kaip žmogaus orumą turintį subjektą.

Kita vertus, šis „sutarimas“ susiduria su rimtomis teorinėmis ir praktinėmis problemomis. Paaiškėja, kad deklaruoti žmogaus orumo vertingumą yra nesudėtinga, bet jį teoriškai apibrėžti ir realizuoti praktikoje yra kur kas sudėtingesnis uždavinys. Būtent teoriniame ir praktiniame diskurse aiškėja, kad žmogaus orumo turinys yra kompleksinė, nelengvai apibrėžiamą kategorija. Natūralu, kad jos realizacija formuluoja dar didesnius iššūkius teorijai ir praktikai. Žmogaus orumo sampratos daugialypis pobūdis pasireiškia tuo, kad apie orumą galima kalbėti psichologijos, religijos, teisės, filosofijos, etikos, medicinos kontekste, taigi žmogaus orumas yra toks pažinimo objektas, apie kurį kalbant galimi tiek moksliniai, tiek ir metafizikos lygmens argumentai.

Žmogaus orumas: diskurso ribų problema

Žmogaus orumo problematika viena ar kita forma, vienu ar kitu aspektu, vartojant vieną ar kitą terminiją nagrinėjama daugelio autorių (*Voltaire, J.-J. Rousseau, B. Pascal, D. Hume, I. Kant, G. Hegel, L. Feuerbach, J. Fichte, T. G. Masaryk, O. Weininger, J. Ratzinger*) ir net *K. Marxo* veikaluose. Žmogaus orumą atidžiai analizavo ir didieji psichologai (*A. Maslow, C. R. Rogers, E. H. Erikson*), didieji sociologai (*M. Weber, G. H. Mead, T. Shibusani*) ir daugelis kitų pasaulinio lygio korifėjų. Tokia gausa autorių rodo, kad žmogaus orumas – daugiaplanė kategorija, o kiekvienas naujas protas vis dar pateikia savų išvalgų dėl žmogaus orumo.

Pažinimo objekto – žmogaus orumo apžvalgos taškų gausa objektyviai formuoja egzistuojančių išvadų ir apibendrinimų takoskyrą. Net ir pasirinktinai stebint bet kurį diskursą aiškėja, kad ministro kalboje minimas orumas yra ne tokio paties turinio kaip tas, apie kurį kalba sporto komentatorius, kad tikinčiojo žmogaus orumo samprata nesutampa su nereliginio žmogaus įsivaizdavimu. Teisininkas, ypač klasikinės (juridinės) teisės mokyklos atstovas, žmogaus orumo ieškos teisės normose, psichologas, kalbėdamas apie orumą, akcentuos asmens išgyvenimus, psichologinio komforto poreikį, savęs vertinimo aspektą, o filosofai taip pat tarp savęs ne visuomet sutars.

Todėl darytina prielaida, kad žmogaus orumo sampratos teorinį abstraktumą tam tikra apimtimi galima „įveikti“ žvelgiant į šią kategoriją per teisinę šio objekto pažinimo prizmę. Tokiu atveju metodologija tampa logiška ir pagrįsta. Koks bebūtų komplikuotas teorinis diskursas dėl žmogaus orumo, jo galima ieškoti ir jį galima

atrasti objektyviai egzistuojančiose teisės normose. Šiuo atveju galima situacija, kai asmuo kitaip suvoks orumą nei galiojanti teisė, bet jį „saistys“, jam „pritaikys“, jis „patirs“ tokį žmogaus orumą, kaip jį apibrėžia teisės normos. *H. Kelseno* pozityvizmas šiuo atveju ne tik tinka, jis tampa metodu pažinti tyrimo objektą – žmogaus orumą.

Teisinis diskursas kaip žmogaus orumo pažinimo metodologija

Šiuolaikinė demokratija neatsiejama nuo siekio apsaugoti prigimtines bei kitas žmogaus teises ir laisves, todėl orumas, pripažįstamas kaip neatskiriama prigimtinė žmogaus savybė, tampa esmine vertybe prigimtinių žmogaus teisių idėjos kontekste, taigi, kartu ir viena pamatinių šiuolaikinio konstitucionalizmo vertybių. Žmogaus orumo, kaip esminės prigimtinės žmogaus savybės, suvokimas ir vaidmuo turėjo įtakos, be kita ko, ir užtikrinant šios vertybės apsaugą teisiniu lygmeniu – žmogaus orumą įtvirtinant kaip teisinę kategoriją.

Teorijoje neabejojama tuo, kad „*pirmasis konstitucijos tikslas – nustatyti ir saugoti žmogaus teises*“¹. Nors konstitucija paprastai yra lakoniškas aktas, jos gebėjimui ilgam laikui nulemti tautų gyvenimą esminį poveikį daro ta aplinkybė, kad bet kuris „*teisinis reguliavimas būna eksplicitinis ir implicitinis, be to, teisė negali būti tapatinama su savo šaltiniais, kurie yra tik jos išraiškos forma*“². Taigi ir konstitucijose įtvirtintų žmogaus teisių bei žmogaus orumo, kaip ontologinės vertybės, turinys vystosi interpretuojant konstituciją – jurisprudencijos raidoje. Bet prieš aptardami orumo turinį konkrečių šalių, taip pat ir Lietuvos, konstitucijų kontekste, trumpai apžvelkime tarptautinių norminių aktų turinį šiuo aspektu.

Filosofinės žmogaus orumo sampratos refleksijos ir vertybinio vaidmens klausimai turėjo įtakos ir žmogaus orumo, kaip teisinės kategorijos, įtvirtinimui, pirmiausia tarptautiniu ir regioniniu lygmenimis.

Žmogaus orumo, kaip vertybės, tarptautinio teisinio įtvirtinimo kontekste visų pirma paminėtina 1945 metais, siekiant „išgelbėti būsimas kartas nuo karo rykštės“, priimta Jungtinių Tautų Chartija, kurios vienas iš pagrindinių siekių – „*vėl įtvirtinti tikėjimą pagrindinėmis žmogaus teisėmis, jo asmenybės orumu bei verte*“. Taip žmogaus orumas tapo ne tik filosofine, bet ir teisine kategorija, neatsiejama ne tik nuo žmogaus asmenybės, bet ir iš esmės nuo žmogaus teisių.

Atitinkamai ir visi vėlesni Jungtinių Tautų sistemoje priimti žmogaus teisių apsaugos dokumentai įtvirtino žmogaus orumo, kaip nuo žmogaus asmenybės neatsiejamos, prigimtinės savybės, tiesiogiai susijusios su žmogaus teisėmis, sampratą. Štai, pavyzdžiui, 1948 metais priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsny-

- 1 Delpérée, F. *Acrostiche constitutionnel. Mélanges Patrice Gélard. Droit constitutionnel*. Paris: Montchrestien, 1999, p.26.
- 2 Kūris, E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje. Vilnius, 2008, p. 23.

je nustatyta, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis; 1966 metais priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto preambulėje konstatuota, kad orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas, o šios teisės kyla iš prigimtinio žmogaus asmenybės orumo; analogiškos nuostatos įtvirtintos ir tais pačiais metais priimtame Tarptautiniame socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių pakte. Taigi Jungtinių Tautų žmogaus teisių koncepcijoje prigimtinis žmogaus orumas galiausiai aiškiai įtvirtintas jau ne tik kaip ypatinga neatskiriama žmogaus asmenybės savybė, bet ir kaip žmogaus teisių pagrindas: žmogaus teisės pripažįstamos kylančiomis iš žmogaus orumo, o jų paskirtis yra, be kita ko, užtikrinti šios prigimtinės žmogaus savybės apsaugą³. Tad, nepaisant filosofinėje dimensijoje egzistavusių ir vis dar egzistuojančių diskusijų ne tik dėl žmogaus orumo sampratos, bet ir dėl jo vaidmens, pagal tarptautinę teisę žmogaus orumas laikomas prigimtinė, neatskiriama asmenybės dalimi, o žmonės pripažįstami teisių turėtojais todėl, kad jų asmuo laikomas savaime turinčiu verte.

Žmogaus orumą įtvirtinus kaip vieną iš esminių vertybių bei žmogaus teisių šaltinių tarptautinėje teisėje, ši koncepcija iš esmės tapo universali – žmogaus orumas nėra išimtinai tarptautinės teisės kategorija, taigi jis buvo įtvirtintas, be kita ko, ir regioniniu lygmeniu.

Štai vienas iš svarbiausių žmogaus teisių apsaugai užtikrinti Europos Tarybos lygmeniu priimtų dokumentų – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje su būtinybe pripažinti žmogaus prigimtinių orumą siejamas ir poreikis panaikinti mirties bausmę (13 protokolo preambulė). Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, jog pagarba žmogaus orumui ir laisvei sudaro pačią Konvencijos esmę⁴. Taigi žmogaus orumas yra tiesiogiai susijęs su Konvencijoje įtvirtintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, o jų apsauga negali būti atsieta nuo žmogaus orumo užtikrinimo.

Žmogaus orumas įtvirtintas ir kaip viena iš pamatinių vertybių, sudariusių pagrindą įsteigti Europos Sąjungą⁵. Be to, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje orumas, kaip esminė vertybė, pripažintas neliečiamu, kartu įtvirtinant bendrą pareigą jį gerbti ir saugoti (Chartijos 1 straipsnis). Paminėtina, kad diskusijose Europos Konvente orumas buvo apibūdintas kaip „motininė teisė“ bei nuspręsta neapsiriboti

---

3 Žmogaus orumas, kaip vienas iš pagrindų bei tikslų, nurodytas ir, pavyzdžiui, Vaiko teisių konvencijoje (1989); Konvencijoje dėl migrantų darbininkų ir jų šeimos narių teisių (1990); Konvencijoje dėl asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo (2006); Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2007). Visuotinėje bioetikos ir žmogaus teisių deklaracijoje (2005) orumas apibūdinamas ne tik kaip pagrindinis visų deklaracijos nuostatų aiškinimo principas, bet ir kaip diskriminacijos, įskaitant dėl genetinių priežasčių, draudimo pagrindas bei pagarbos kultūrinei įvairovei ribas nustatantis kriterijus – žmogaus orumo koncepcija tapo pamatiniu principu, kuriuo grindžiamas tarptautinis teisinis biomedicinos srities reguliavimas.

4 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Pretty prieš Jungtinę Karalystę*, 65 punktas.

5 Pagal Konsoliduotos Europos Sąjungos Sutarties 2 straipsnį.

šios vertybės paminėjimu Chartijos preambulėje, o suteikti jai savarankiškos ir svarbiausios teisės statusą. Be to, orumui ne tik skirtas pirmasis Chartijos straipsnis, su juo susieta visa pirmoji antraštinė Chartijos dalis, taip pat apimanti teisę į gyvybę, asmens neliečiamybę, kankinimo, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo draudimą, vergijos ir priverčiamojo darbo draudimą. Taip žmogaus orumas tapo ir esmine Europos Sąjungoje pripažįstama bei ginama vertybe, neatsiejama nuo šioje Sąjungoje pripažįstamų teisių, laisvių ir principų.

Pasakytina, kad žmogaus orumas, kaip universali vertybė, pripažįstamas ir kituose regionuose: nuorodą į orumą galima aptikti, pavyzdžiui, Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracijos (1947), Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos (1981) ir Arabų žmogaus teisių chartijos (2004) preambulėse. Tiesa, žmogaus orumo samprata čia dėl istorinių, kultūrinių, religinių ar kitų aplinkybių gali skirtis nuo tos, kuri Jungtinių Tautų žmogaus teisių koncepcijos pagrindu yra įsigalėjusi, pavyzdžiui, Europos regione. Štai, tarkim, Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos bei Arabų žmogaus teisių chartijos preambulėse orumas minimas ne kaip individo, o kaip bendruomenės savybė, vienu atveju nurodant į Afrikos tautas, vis dar kovojančias už savo orumą, kitu – į arabų tautos / arabiškojo pasaulio orumą, beje, grindžiamą išskirtiniu arabų tautos ir Dievo ryšiu. Tokia samprata iš esmės skiriasi nuo Vakarų teisinėse sistemose žmogaus orumui priskiriamo individualios vertybės statuso.

Vis dėlto, nepaisant nepaneigiamų istorinių, kultūrinių, religinių ir kitokių skirtumų, lemiančių skirtingą žmogaus orumo sampratą, iš esmės galima kalbėti apie visuotinai pripažįstamą ir saugomą, nors ir tam tikrais aspektais skirtingo turinio, žmogaus orumą. Žmogaus orumas, kaip žmogaus teisių ir laisvių šaltinis, iš esmės atlieka abstraktaus vertybinio pagrindo vaidmenį, užtikrinant žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, be kita ko, ne tik tarptautiniu lygmeniu, bet ir įvairių valstybių teisinėse sistemose.

Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo (Konstitucijos) 1 straipsnio 1 dalis nustato: „Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį gerbti ir ginti yra visų valstybės valdžių pareiga.“⁶ Tai, ko gero, vienintelė valstybė, kurios Konstitucijos pirmajame straipsnyje žmogaus orumas išreikštas kaip teisinė materija. Žmogaus orumo svarba pasireiškia ne tik tuo, kad jis minimas Konstitucijos pirmajame straipsnyje, bet ir tuo, kad ši, kaip ir kai kurios kitos, norma negali būti panaikinama ar kitaip keičiama.

Vokietijos mokslinėje doktrinoje ir konstitucinėje jurisprudencijoje žmogaus orumo kaip absoliučios vertybės pobūdis yra suvokiamas dar ir tame kontekste, kad žmogaus orumo principui netaikytinas interesų balansavimo metodas. Taigi, Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui konstatavus, kad įstatymas ar kitas tiriamas norminis aktas pažeidžia žmogaus orumą, daromas logiškai pagrįstas spren-

6 *Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung, 2000, p. 14.

dimas – toks norminis aktas yra pripažįstamas neatitinkančiu Konstitucijos. Taip žmogaus orumui suteikiama absoliuti apsauga – skirtingai nei pagrindinės žmogaus teisės, Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinta žmogaus orumo sąlyga negali būti teisiškai ribojama, o bet koks teisės aktas ar administracinis veiksmas, pažeidžiantys žmogaus orumą, pripažintini prieštaraujančiais Konstitucijai⁷.

Tokia žmogaus orumo svarba nereiškia, kad vokiškojoje konstitucinėje jurisprudencijoje jis yra suvokiamas tik atsietai nuo kitų žmogaus teisių. Priešingai, žmogaus orumas konstitucinėje jurisprudencijoje suvokiamas kaip tam tikra ontologinė materija, kaip žmogaus „teisė turėti teises“⁸. Kitaip tariant, konstitucinėje jurisprudencijoje išreikštas permanentinis ryšys tarp žmogaus orumo, kaip ontologinio pagrindo, bei konkrečios žmogaus teisės. Todėl analizuodami vokiškosios jurisprudencijos bylas galime pastebėti, kad žmogaus orumas „poruojamas“ su teise laisvai ugdyti savo asmenybę (Pagrindinio įstatymo 2 straipsnio 1 dalis), teise į gyvybę ir fizinę neliečiamybę (Pagrindinio įstatymo 2 straipsnio 2 dalis) ar, tarkime, teise būti nediskriminuojamam, t. y. teise į lygiateisiškumą (Pagrindinio įstatymo 3 straipsnis).

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar nebuvo pažeistas žmogaus orumas, kiekvienu atveju taiko testą, jų įvardintą „objekto formulę“. „Objekto formulės“ koncepcija yra neabejotinai grįsta viena iš pagrindinių vokiškosios idealistinės filosofijos tezių, kad „kiekvienas žmogus yra tikslas savaime“, žmogus negali būti laikomas objektu, daiktu⁹.

Ši formulė, arba testas, taikytas, pavyzdžiui, vertinant konstitucingumą tokio teisinio reguliavimo, kuriuo remiantis, esant būtinybei, galėjo būti imamasi atsakomųjų priemonių ir įsakytu numušti teroristų užgrobtą lėktuvą, nepaisant to, kad jame yra įkaitais paimti civiliai asmenys. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendė, kad toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas paaukoti lėktuvo keleivių gyvybes siekiant išvengti galimos didelės žalos, taip pažeidžiant konstitucinį individo, kaip subjekto, turinčio orumą ir prigimtines teises, statusą. Tais atvejais, kai lėktuvo keleivių mirtys vertinamos kaip neišvengiama žala siekiant kitų tikslų, žmonės paverčiami objektais, o toks teisinis reguliavimas paneigia konstitucijos saugomą asmens žmogiškąją vertę, todėl negali būti pateisinamas¹⁰.

Iš esmės analogiškas vertinimas buvo pateiktas ir Lenkijos Konstituciniam Tribunalui sprendžiant dėl teisinio reguliavimo, sudariusio prielaidas numušti keleivinį

7 Lepsius, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal*. Vol. 07, No. 09: 761–776, p. 768 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol07No09/PDF_Vol_07_No_09_761-776_Developments_Lepsius.pdf>.

8 Christoph, E. *A Right to Have Rights – the German Constitutional Concept of Human Dignity* [interaktyvus]. 2010, p. 255 [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.nujslawreview.org/pdf/articles/2010_3/christoph-enders.pdf>.

9 BVerfGE 45, 228.

10 1 BvR 357/05.

lėktuvą dėl grėsmės valstybės saugumui, oro gynybos vadovybės organui nustačius, kad atitinkamas lėktuvas gali būti panaudotas neteisėtai tikslais, ypač siekiant įvykdyti teroristinį išpuolį, konstitucingumo. Konstitucinis Tribunolas taip pat pabrėžė, kad Lenkijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas draudimas pažeisti žmogaus orumą¹¹ yra absoliutus ir negali būti ribojamas. Tuo tarpu teisinis reguliavimas, leidžiantis numušti lėktuvą, kuriame yra keleiviai, paneigia šiems asmenims suteiktą teisinę apsaugą ir iš esmės paverčia juos gelbėjimo operacijos, kuria siekiama sumažinti teroristinio išpuolio pasekmes ant žemės, objektu, pažeidžia pareigą vertinti kiekvieną žmogų kaip subjektą, todėl negali būti konstituciškai pateisinamas¹².

Taigi draudimas žmogų laikyti objektu, daiktu tiek Vokietijoje, tiek Lenkijoje vertinamas kaip neatsiejamas žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, apsaugos elementas, kurio turi būti paisoma *inter alia* reguliuojant teisinius santykius, galinčius turėti įtakos ir šiai prigimtiniai konstitucijos saugomai žmogaus savybei. Taip žmogaus orumas iš esmės tampa absoliučia riba, kurios negali peržengti valstybės valdžia, nustatydamą naudojimąsi konstitucinėmis teisėmis ribojančias priemones¹³. Kartu taip iš esmės atspindimas jau minėtas Vokietijos konstitucinėje jurisprudencijoje išreikštas permanentinis ryšys tarp žmogaus orumo, kaip ontologinio pagrindo, bei konkrečios žmogaus teisės. Vadinas, žmogaus orumas tam tikrais atvejais gali būti ne tik *per se* pagrindu spęsti dėl atitinkamo teisinio reguliavimo konstitucingumo, bet žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, svarba lemia ypatingos jo apsaugos poreikį ir iš esmės apibrėžia naudojimosi kitomis konstitucinėmis teisėmis ir laisvėmis ribas. Tiesa, šios ribos nėra visais atvejais akivaizdžios ir gali būti nustatytos tik atsižvelgus į kitas konkrečias konstitucines teises ir laisves, vertybes, jų santykį su žmogaus orumu.

Lietuvos Respublikos Konstitucija: žmogaus orumas

Atskleidžiant žmogaus orumo koncepciją nacionaliniu konstituciniu lygmeniu, visų pirma pažymėtina, kad įtvirtinant žmogaus teises mūsų šalies pagrindiniame įstatyme buvo remiamasi viso pasaulio patirtimi, įskaitant ir Jungtinių Tautų, Europos Tarybos priimtus dokumentus¹⁴.

-
- 11 Lenkijos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnis nustato, kad neatskiriamas ir prigimtinis asmens orumas yra asmenų ir piliečių laisvių ir teisių šaltiniu; jis yra neliečiamas; valdžios institucijos turi pareigą jį gerbti ir saugoti. *Lenkijos Respublikos Konstitucija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-05-04]. <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>>.
  - 12 Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2008 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. K 44/07 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-05-04]. <http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_44_07_GB.pdf>.
  - 13 Enders, Ch. *A Right to Have Rights – the German Constitutional Concept of Human Dignity* [interaktyvus]. 2010, p. 259 [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.nujslawreview.org/pdf/articles/2010_3/christoph-enders.pdf>.
  - 14 Birmontienė, T. Žmogaus teisės Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. 1997 m. spalio 24–25 d. vykusios konferencijos „Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė“ medžiaga. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998, p. 129–138, p. 130.

Žmogaus orumas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra *expressis verbis* minimas trijuose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose, kad:

– „Žmogaus orumą gina įstatymas“; „Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“ (Konstitucijos 21 straipsnio 2, 3 dalys);

– „Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą“ (Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalis);

– „Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai“ (Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalis).

Taigi, skirtingai nei Vokietijoje, kurios Pagrindiniame įstatyme žmogaus orumas, kaip minėta, yra išreikštas kaip teisinė materija, absoliuti vertybė, kurios pažeidimas vienareikšmiškai suponuoja atitinkamo norminio akto antikonstitucingumą, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje žmogaus orumas tiesiogiai siejamas su jo asmens apsauga ir tam tikrais jo privataus gyvenimo neliečiamumo aspektais, tačiau nėra eksplacitiškai įtvirtintas kaip absoliuti vertybė. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, taip pat kaip ir, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Konstitucijoje, žmogaus orumo koncepcija nėra aiškiai apibrėžta ir detalizuota¹⁵; Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos šiuo aspektu iš dalies panašios ir su Latvijos Konstitucijoje įtvirtintomis žmogaus orumą užtikrinančiomis nuostatomis¹⁶.

Kyla klausimas, kokia yra lietuviškoji konstitucinė žmogaus orumo samprata ir ar žmogaus orumo pažeidimas sietinas tik su Konstitucijoje tiesiogiai nurodytų asmens ir jo privataus gyvenimo neliečiamumo aspektų paneigimu. Siekiant į jį atsakyti, turi būti remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo – konstitucinės justicijos institucijos, vykdančios konstitucinį teisingumą bei garantuojančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą¹⁷, kuri pagal Konstituciją yra vienintelė institucija, turinti įgaliojimus aiškinti Konstituciją¹⁸ – suformuluotos konstitucinės žmogaus orumo doktrinos nuostatomis.

Nors žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, turinys ir jam Lietuvos Respublikos Konstitucijos suteikiama apsauga nėra itin dažnai aiškinami Lietuvos Res-

15 Granat, M. Human Dignity as a Source of Freedoms and Rights of Persons and Citizens in the Constitution of the Republic of Poland. *The Protection of Human and Citizen's Rights by Bodies of Constitutional Jurisdiction in the Current Context*. Kiyv, Logos, 2013, p. 76.

16 Pavyzdžiui, Latvijos Konstitucijos (latviškai *Satversme*) 95 straipsnyje nustatyta, kad valstybė saugo žmogaus garbę ir orumą; draudžiami kankinimai, kitas žiaurus ar žeminantis elgesys su žmonėmis; niekas negali būti baudžiamas nežmoniška ar žeminančia bausme.

17 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai.

publikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁹, galima išskirti tam tikrus konstitucinės žmogaus orumo sampratos bruožus:

– *Žmogaus orumas – esminė ir neatskiriama prigimtine žmogaus savybė*. Konstitucinis Teismas, atskleisdamas konstitucinę žmogaus orumo sampratą, yra pažymėjęs, kad žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę, todėl žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau už įstatymą²⁰. Be to, orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė; kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinių orumą; orumas būdingas kiekvienam žmogui – nesvarbu, kaip jis pats save ar kiti žmonės jį vertina²¹. Taigi konstitucinėje jurisprudencijoje formuluojama bendroji žmogaus orumo, kaip kiekvienam žmogui, nepriklausomai nuo jo statuso, teisinės ar kitokios padėties, priklausančios prigimtinių savybės, kuri neatskiriama nuo jo, kaip žmogaus, asmenybės, samprata. Būtent šią ar labai panašią mintį jau yra išsakęs I. Kantas. Orumas, I. Kanto požiūriu, yra tai, kas žmogų išskiria iš kitų gyvūnų²². Vadinasi, teigiant priešingai, t. y. kad bendrasis kiekvienam asmeniui būdingas prigimtinis žmogaus orumas skiriasi priklausomai nuo asmens statuso, teisinės ar kitokios padėties, tektų konstatuoti abejotiną išvadą, kad ne visi žmonės vienodai skiriasi nuo kitų gyvūnų. Taigi, akivaizdu, jog asmenys negali turėti skirtingą prigimtinių žmogaus orumą. Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamą doktriną, be bendrojo kiekvienam asmeniui būdingo prigimtinių orumo, tam tikriems asmenims taikytinos konstitucinės apsaugos aspektu būdingas ir su jų ypatingu vaidmeniu visuomenėje, jų konstituciniu statusu sietinas orumas (pavyzdžiui, Respublikos Prezidento²³ ar teisėjo²⁴ orumas).

19 Pažymėtina, kad tiesiogiai teisės aktų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsniu ir 22 straipsnio 4 daliai ginčyta ne taip dažnai, vos 5 Konstitucinio Teismo nutarimuose: 1998 m. gruodžio 9 d. (nustatytas prieštaravimas 21 straipsnio 3 daliai), 1999 m. spalio 21 d. (nenustatytas prieštaravimas 22 straipsniui), 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (nustatytas prieštaravimas 22 straipsniui), 2003 m. kovo 24 d. (nustatytas prieštaravimas 22 straipsniui), 2004 m. gruodžio 29 d. (nenustatytas prieštaravimas 21 straipsnio 2 daliai) nutarimai.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame iš esmės buvo sprendžiamas klausimas dėl vienos iš baudžiamajame įstatyme nustatytų sankcijų – mirties bausmės konstitucingumo (1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas).

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

22 Kantas, I. *Grynojo proto kritika*. Vilnius, 1982, p. 73.

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokį Prezidento pensijos dydį, jos skyrimo ir mokėjimo sąlygas, kurios atitiktų, be kita ko, Prezidento, kaip valstybės vadovo, orumą, jo individualų, išskirtinį teisinį statusą (2002 m. birželio 19 d. nutarimas).

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą (2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas).

– *Prigimtinių žmogaus teisių paskirtis – žmogaus orumo užtikrinimas.* Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad prigimtinės žmogaus teisės yra individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse²⁵. Taip nacionalinėje konstitucinėje doktrinoje žmogaus orumas, kaip konstitucinė vertybė, ir jo apsauga tiesiogiai susieti su prigimtinėmis žmogaus teisėmis; taigi pažeidžiant prigimtines žmogaus teises kėsinama ir į žmogaus orumą, kaip konstitucinę vertybę.

– *Asmens teisių ir laisvių pažeidimas gali reikšti ir žmogaus orumo pažeidimą.* Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad asmens teisių ir laisvių pažeidimais gali būti pakenkta asmens orumui²⁶. Taip konstitucinėje doktrinoje iš esmės atsispindi minėtas Jungtinių Tautų žmogaus teisių koncepcijos principas, pagal kurį žmogaus orumas yra žmogaus teisių šaltinis, o asmens teisių ir laisvių pažeidimas gali sudaryti prielaidas kalbėti apie pasikėsinimą į žmogaus orumą, kaip konstitucinę vertybę.

Kaip matyti iš konstitucinės doktrinos, sprendžiant dėl konkrečių teisės normų atitikties Konstitucijai žmogaus orumo užtikrinimas vertinamas siejant jį su konkrečiomis žmogaus teisėmis (tiek prigimtinėmis, tiek ir kitomis), kaip antai, teise į gyvybę ir asmens neliečiamumą, teise į privatumą bei socialinėmis teisėmis. Taigi žmogaus orumo santykis su žmogaus teisėmis yra toks, kad nustačius, jog pažeistos prigimtinės žmogaus teisės, konstatuotinas, o jeigu kitos teisės ir laisvės – gali būti konstatuojamas ir žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, pažeidimas. Žmogaus orumo pažeidimas, pavyzdžiui, gali būti konstatuotas savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą²⁷, nekaltumo prezumpcijos nepaisymas taip pat gali pažeisti asmens orumą²⁸. Pasakytina, jog iš esmės tokios pačios pozicijos laikomasi ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje²⁹.

Vadinasi, pagal Konstitucinio Teismo doktrinoje atskleistą konstitucinę žmogaus orumo sampratą ši konstitucinė vertybė, kaip esminė ir neatskiriama prigimtinė žmogaus savybė, yra neatsiejama, be kita ko, nuo prigimtinių žmogaus teisių, o žmogaus orumo pažeidimas pagal konstitucinę jurisprudenciją gali būti konstatuotas, nustačius tiek tam tikrų prigimtinių žmogaus teisių, tiek kitų asmens teisių ir laisvių pažeidimus.

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad ypatingas žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, vaidmuo suponuoja konstitucinę valstybės pareigą užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir jo gynimą: Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad žmogaus

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2013 m. gegužės 16 d. nutarimai.

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas

28 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas.

29 Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 5 d. sprendime byloje Nr. 2008-04-0 žmogaus orumas susietas su reikalavimais teismo procesui ir pabrėžta, kad žmogaus orumas reikalauja, jog asmuo teisiniame procese būtų ne objektas, o jam būtų suteikta teisė išreikšti savo poziciją prieš priimant sprendimą, kuris gali turėti įtakos jo teisėms ir pareigoms.

gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės; Konstitucijos paskirtis tokiu atveju yra užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą; šie reikalavimai keliami, visų pirma, pačiai valstybei³⁰; Konstitucijoje įtvirtinta valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą³¹. Taigi būtinybė užtikrinti pagarbą žmogaus orumui, kaip konstitucinei vertybei, ir jo gynimą pirmiausia suponuoja tam tikrus reikalavimus pačiai valstybei, o šios pareigos turiniui įtakos turi ir konstitucinė žmogaus orumo samprata.

Gali būti išskirti keli valstybės (jos institucijų ir pareigūnų) pareigos užtikrinti pagarbą žmogaus orumui, jo apsaugą ir gynimą aspektai:

– Viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės užtikrinimo prielaidų – įstatymų leidėjo pareiga garantuoti deramą žmogaus teisių ir laisvių apsaugą reguliuojant su jų įgyvendinimu susijusius santykius³². Ši pareiga atspindi minėtą nacionalinėje konstitucinėje doktrinoje ne kartą atskleistą neatsiejamą žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, ryšį su žmogaus teisėmis. Pareiga atitinkamai reguliuoti santykius, susijusius su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu, apima tiek pozityvųjį, tiek ir negatyvųjį aspektus, t. y. atitinkamai apima pozityvią pareigą imtis tam tikrų veiksmų, kad būtų užtikrinta žmogaus teisių ir laisvių apsauga, veiksmingas naudojimas asmens teisėmis (pavyzdžiui, sukuriant šių teisių gynimo mechanizmą), tiek ir negatyvią pareigą, reiškiančią, kad valstybės institucijos ir pareigūnai negali nepagrįstai riboti žmogaus teisių ir laisvių.

– Pareiga užtikrinti pagarbą žmogaus orumui, jo apsaugą ir gynimą apima ir draudimą traktuoti žmogų vien kaip subjektą, priklausantį tam tikrai socialinei, ekonominei, profesinei ar kitokiai kategorijai³³. Ši pareiga iš esmės apima ir minėtąjį vokiškosios idealistinės filosofijos draudimą traktuoti asmenį kaip objektą. Tokią išvadą patvirtina, pavyzdžiui, ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendžiant iš esmės dėl mirties bausmės, kaip sankcijos, konstitucingumo, išvada, kad nusikaltimo žiaurumas savaime neatsveria mirties bausmės žiaurumo, lemiančio nuteistojo orumo pažeminimą, bei jai patvirtinti pateikti teiginiai, kad „įvykdžius mirties nuosprendį kartu yra paneigiama ir nusikaltėlio žmogiškoji esmė, jis netenka bet kokio žmogaus orumo, nes valstybė asmenį tuomet traktuoja tik kaip objektą, kuris turi būti eliminuotas iš žmonių bendrijos“³⁴.

– Pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą neatsiejama ir nuo teismų pareigos ginti piliečių teises, jų asmeninį gyvenimą, jų garbę ir orumą nuo sava-

30 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.

31 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

32 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime konstatavo, jog tai, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu susijusius santykius, turi garantuoti deramą jų apsaugą, yra viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, užtikrinimo prielaidų.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.

vališko ar neteisėto kišimosi ir kėsಿನimosi³⁵. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažinta, kad siekiant užtikrinti tinkamą žmogaus orumo apsaugą ir gynimą ypatinga svarba tenka ir žalos atlyginimo institutui³⁶.

Taigi valstybei, jos institucijoms ir pareigūnams iš Konstitucijos kyla pareiga užtikrinti pagarbą žmogaus orumui – esminei ir neatskiriamai prigimtinėi žmogaus savybei, kuri susijusi su žmogaus teisėmis taip, kad tam tikrais atvejais pažeidus žmogaus teises gali būti konstatuotas ir žmogaus orumo pažeidimas, taip pat jo gynimą ir apsaugą. Pastebėtina, jog šios pareigos turinys gali būti skirtingas, priklausomai ir nuo to, kurių asmens teisių ir laisvių kontekste aiškinamas žmogaus orumas konkrečiu atveju.

Kadangi dėl itin sunkios ekonominės, finansinės padėties daugiausia konstitucingumo klausimų iškilo būtent socialinės apsaugos srityje priimto teisinio reguliavimo kontekste, tikslinga paminėti keletą nacionalinėje konstitucinėje doktrinoje suformuluotų konstitucinės pareigos gerbti ir ginti žmogaus orumą aspektų socialinių teisių kontekste pavyzdžių. Pirmiausia paminėtina, jog Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatą „žmogaus orumą gina įstatymas“ (21 straipsnio 2 dalis), pažymėjo, kad valstybė turi sukurti tokią socialinio aprūpinimo sistemą (*inter alia* įtvirtinti tokį invalidumo pensijų skyrimo ir mokėjimo modelį), kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o prireikus suteiktų asmeniui būtiną socialinę apsaugą³⁷. Iš esmės analogiškos pozicijos, kad teisė į iš Konstitucijos kylantį bent minimalų socialinės apsaugos lygį tiesiogiai sietina su žmogaus orumu, laikosi ir Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas³⁸.

Lietuviškojoje konstitucinėje doktrinoje konstatuota ir tai, kad žmogaus orumas, teisė į gyvybę ir teisė į kuo geresnę sveikatą yra taip glaudžiai susiję, kad, iš vienos pusės, neužtikrinus deramos sveikatos apsaugos, žmogaus teisės į gyvybę ir jo orumo apsauga taip pat nebūtų visaverčios; iš kitos pusės, teisė į gyvybės išsaugojimą ir gelbėjimą, kai jai kyla pavojus, yra neatsiejama, pamatinė prigimtinės žmogaus teisės į kuo geresnę sveikatą dalis³⁹. Be to, asmens (arba žmogaus) orumą atitinkančios gyvenimo sąlygos (kartu ir minimalūs socialiai priimtini poreikiai) minimos kaip kriterijus, pagal kurį nustatoma riba, žemiau kurios net ir esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai valstybėje valstybės tarnautojams (ir kitiems darbuotojams, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų) nustatytas atlyginimas

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas.

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.

37 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.

38 Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. kovo 13 d. sprendimas byloje Nr. 2000-08-0109, 2013 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Nr. 2012-12-01.

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad piliečiams garantuota nemokama medicinos pagalba privalo atitikti sveikatos priežiūros paslaugoms keliamus prieinamumo ir kokybės reikalavimus, ji turi būti teikiama tokiomis sąlygomis ir tvarka, kad būtų paisoma žmogaus orumo (2013 m. gegužės 16 d. nutarimas).

negali būti mažinamas⁴⁰. Tas pats pasakyta ir apie valstybėje nustatytas pensijas⁴¹. Kitaip tariant, žmogaus orumas gali būti ir kriterijumi nustatant, ar tam tikros asmeniui suteiktos teisės ir laisvės nėra pažeistos, ar valstybė tinkamai įgyvendino savo konstitucinę pareigą ginti ir apsaugoti žmogaus orumą.

Pabrėžtina, kad konstitucinė pareiga gerbti žmogaus orumą neabejotinai kyla ne tik valstybei, bet ir kitiems subjektams. Tai iš dalies patvirtina ir konstitucinė jurisprudencija, kurioje konstatuota, kad, pavyzdžiui, visuomeninis transliuotojas privalo atsisakyti transliuoti programas ar laidas, kuriose yra įžeidžiami ar kitaip žeminami oponentai, kiti asmenys, kurie nors žmonės yra diskriminuojami dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, kitaip yra pažeidžiamas žmogaus orumas, arba tai darantiems asmenims neleisti dalyvauti savo programose ar laidose; valstybė (jos įgaliotos institucijos) turi pareigą prižiūrėti, ar radijo ir televizijos transliuotojų (taip pat ir privačių) transliuojamos programos ir laidos nepažeidžia, be kita ko, žmogaus orumo, asmens teisių, laisvių ir teisėtų interesų⁴². Be to, žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, ypatinga svarba neabejotinai turi įtakos ir asmenims naudojantis kitomis jiems suteiktomis teisėmis bei laisvėmis, nes, kaip 2000 m. gegužės 8 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, žmogaus teisėtą elgesys nėra neribotas ir absoliučiai laisvas; žmogus, būdamas socialinė būtybė, gyvena visuomenėje tarp į save panašių ir lygių savo orumu ir teisėmis žmonių; kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visapusiškai vystytis jo asmenybė, o pagrindinė iš tų pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Taigi asmenys privalo įgyvendinti jiems suteiktas teises ir laisves taip, kad nebūtų pažeistas žmogaus orumas, o siekiant apsaugoti šią konstitucinę vertybę net ir teisėtą elgesys įgyvendinant šias jiems suteiktas teises ir laisves gali būti ribojamas⁴³.

Apibendrinant nacionalinės doktrinos turinį žmogaus orumo kontekste konstatuotina, kad nors „juridinė formulė“ žmogaus orumas ir egzistuoja kaip jurisprudencinė materija, jos minėjimo intensyvumas, palyginus su kitų šalių, tarkime, Vokietijos ar Lenkijos konstitucinių teismų, jurisprudencija yra ganėtinai mažesnis. Pažymėtina ir tai, kad, skirtingai nei minėtų šalių konstitucinėse jurisprudencijose, kuriose vertinimas, susijęs su žmogaus orumu, suvokiamas kaip savarankiškas pagrindas, leidžiantis spręsti dėl teisės aktų konstitucingumo, lietuviškoje konstitucinėje jurisprudencijoje žmogaus orumas yra siejamas su konkrečios žmogaus teisės turiniu. Akivaizdu, kad tokia tiek mokslinė, tiek jurisprudencinė tikrovė yra galima. Todėl nėra pagrindo konstatuoti, kad nacionalinėje konstitucinėje jurisprudencijoje vertinimas, susijęs su žmogaus orumo užtikrinimu (neužtikrinimu), nėra naudoja-

40 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas.

41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. nutarimas.

42 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

43 Kaip matyti iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, gali būti ribojama, pavyzdžiui, konstitucinė mokslo ir tyrimų laisvė (2007 m. gegužės 5 d. nutarimas), informacijos laisvė (2007 m. gegužės 28 d. nutarimas).

mas kaip argumentas pagrindžiant Konstitucinio Teismo nutarimus. Priešingai, galime traktuoti, kad kiekvienas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame sprendžiama dėl žmogaus teisės ar laisvės, yra „byla dėl žmogaus orumo“.

Išvados

Demokratinių valstybių konstitucionalizmo šerdis yra žmogaus teisių ir laisvių prioriteto teorinis pripažinimas ir jų juridinis įtvirtinimas. Akivaizdu, kad žmogaus teisių ir laisvių sistema yra tam tikra žmonių elgesio standartų visuma. Demokratinių valstybių konstitucionalizmo doktrinos sutaria, kad žmogaus teisių ir laisvių genezė yra traktuojama kaip prigimtinė. Tokia koncepcija yra pasminga dėl kelių aspektų. Pirma, ji nebesudaro pagrindo *a priori* kvestionuoti žmogaus teisių ir laisvių vertinimo. Antra, tokia koncepcija palieka plačias erdves diskursui dėl konkrečios teisės ar laisvės turinio, dėl balanso tarp teisių ir laisvių.

Analizuodami žmogaus teisių ir laisvių katalogus neišvengiamai susiduriame su žmogaus orumo sąvoka. Paradoksalu, bet žmogaus orumo terminas, nors ir būdamas daugelio tarptautinių teisės aktų bei nacionalinių konstitucijų turinio dalimi, nėra suvokiamas vienareikšmiškai. Vienose šalyse – tokiose kaip, tarkime, Lenkija ar Vokietija, žmogaus orumas yra tokia reikšminga konstitucinės jurisprudencijos šerdis, kad ji savaime lemia daugelio bylų baigtį. Kitose valstybėse – tokiose kaip, tarkime, Lietuva, Latvija, žmogaus orumas minimas konstitucinėje jurisprudencijoje, tačiau vertinimas, susijęs su žmogaus orumo užtikrinimu (neužtikrinimu), nėra tas pagrindinis, juo labiau vienintelis argumentas, lemiantis konkrečios bylos baigtį.

Tai konstatavus yra būtina pažymėti ir tai, kad skirtingas termino „žmogaus orumas“ vartojimo intensyvumas skirtingų šalių konstitucinėse jurisprudencijose *neriškia* skirtingos žmogaus orumo padėties tose valstybėse.

Žmogaus orumas nėra nei filosofiška, nei teisinėje jurisprudencijoje viena-reikšmiškai apibrėžiama kategorija. Tačiau galime formuluoti svarbią išvadą, kad žmogaus orumo ontologinė esmė tiek filosofiniu, tiek ir teisiniu aspektu geriausiai atsiskleidžia per šio termino santykį su *žmogaus teisių ir laisvių* terminu. Diskurse empirinio metodo pagrindu konstatavome, kad negalima pažeisti žmogaus orumo nepažeidus jo *konkrečios* teisės ar laisvės. Taip mes randame metodologinę formulę terminą „žmogaus orumas“ traktuoti kaip tam tikrą sinonimą kai kalbame apie konkrečias arba apskritai apie žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė jurisprudencija, užtikrindama konkrečią žmogaus teisę ar laisvę, užtikrina jo, kaip žmogaus, orumą.

Literatūra

- Birmontienė, T. Žmogaus teisės Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. 1997 m. spalio 24–25 d. vykusios konferencijos „Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė“ medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
- Christoph, E. *A Right to Have Rights – the German Constitutional Concept of Human Dignity* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.nujslawreview.org/pdf/articles/2010_3/christoph-enders.pdf>.
- Delpérée, F. *Acrostiche constitutionnel. Mélanges Patrice Gélard. Droit constitutionnel*. Paris: Montchrestien, 1999.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Pretty prieš Jungtinę Karalystę*.
- Enders, Ch. *A Right to Have Rights – the German Constitutional Concept of Human Dignity* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.nujslawreview.org/pdf/articles/2010_3/christoph-enders.pdf>.
- Granat, M. Human Dignity as a Source of Freedoms and Rights of Persons and Citizens in the Constitution of the Republic of Poland. *The Protection of Human and Citizen's Rights by Bodies of Constitutional Jurisdiction in the Current Context*. Kiyv: Logos, 2013.
- Kantas, I. *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1982.
- Kūris, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
- Lepsius, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal* [interaktyvus]. Vol. 07 No. 09 [žiūrėta 2014-05-04]. <http://www.german-lawjournal.com/pdfs/Vol07No09/PDF_Vol_07_No_09_761-776_Developments_Lepsius.pdf>.
- Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung, 2000. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2008 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. K 44/07 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-05-04]. <http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_44_07_GB.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2013 m. gegužės 16 d. nutarimai.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

Anotacija. Straipsnyje aptariamos žmogaus orumo sampratos problemos. Konstruojama, kad žmogaus orumo samprata yra daugiaplanė kategorija, kurios pažinimo kryptis ir metodologija gali būti įvairialypė. Pripažįstama, kad teisinis diskursas yra vienas iš galimų formų pažinti žmogaus orumo turinį. Straipsnyje aptariami konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai, prognozuojama galima konstitucinės doktrinos raida.

Reikšminiai žodžiai: žmogaus orumas, Konstitucija, konstitucinė jurisprudencija.

HUMAN DIGNITY: CONSTITUTIONAL REFLECTIONS

Algirdas Taminskas

Judge of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania
Vilnius University, Lithuania

Gediminas Mesonis

Judge of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The theoretical recognition of the priority for human rights and freedoms and their legal consolidation are the core of the constitutionalism of democratic states. It is clear that the system of human rights and freedoms is a particular entirety of standards of behavior among people. The doctrines of the constitutionalism of democratic states agree that the genesis of human rights and freedoms is treated as innate. Such a conception is meaningful due to several aspects. Firstly, it no longer provides any ground a priori to question the value of human rights and freedoms. Secondly, such a conception leaves much room for the discourse on the content of a specific right or freedom, and on the balance between rights and freedoms.*

When analyzing the catalogues of human rights and freedoms, the notion of human dignity is inevitably encountered. Paradoxically, the term of human dignity, although forming a part of the content of many international legal acts and national constitutions, is not understood unambiguously. In some countries, such as Poland or Germany, human dignity is such a significant core of the constitutional jurisprudence that it itself determines the outcome of many cases. In other countries, such as Lithuania and Latvia, human dignity is mentioned in the constitutional jurisprudence, however, an assessment related to guaranteeing (failure to guarantee) human dignity is not the principal one, nor is it the only argument determining the outcome of a specific case.

That being said, it is also necessary to note that the different intensity of the use of the term "human dignity" in the constitutional jurisprudence of different countries does not mean a different situation of human dignity in those states. Neither philosophy nor the legal jurisprudence defines the category of human dignity in an unambiguous

manner. However, an important conclusion may be formulated that the ontological essence of human dignity, both in philosophical and legal aspects, is best disclosed through the relation between this term and the term of human rights and freedoms. In the discourse, on the basis of an empirical method, we have held that human dignity may not be violated without violating its specific right or freedom. In this sense, we find a methodological formula to treat the term “human dignity” as a certain synonym when we talk about specific human rights and freedoms or when we talk about them in general. By ensuring a specific right or freedom of the human being, the constitutional jurisprudence ensures their dignity as of the human being.

Keywords: *human dignity, Constitution, constitutional jurisprudence.*

Algirdas Taminskas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, civilinė teisė, daiktinė teisė.

Algirdas Taminskas, Judge of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania; Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Associated Professor. Research interests: constitutional law, civil law, property law.

Gediminas Mesonis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, teisės teorija, žmogaus teisės.

Gediminas Mesonis, Judge of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania; Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Professor. Research interests: comparative constitutional law, theory of law, human rights.